

I anledning af 250-året for Novalis' fødsel år 1772

Af Annelise Sadolin

Pens. lærer fra Hjortespringskolen. Medlem af redaktionen fra bladet 'Antroposofi'

Den historiske periode, vi kalder romantikken, deles litterært i universalromantikken og nationalromantikken. De to perioder strækker sig henholdsvis fra år 1800 til 1825 og fra år 1825 til 1848. I Danmark er den første del af perioden repræsenteret ved eksempelvis Adam Oehlenschläger, brødrene Hans Christian og Anders Sandø Ørsted, Niels Frederik Severin Grundtvig, Bernhard Severin Ingeman, Carsten Hauch og frem for alt dansk-norske naturfilosof Henrik Steffens, der var direkte medlem af grundlæggernes gruppe, Jenagruppen, hvis initiativtagere var filosof og litterat Friedrich Schlegel sammen med hans bror Litteraturhistoriker August Wilhelm Schlegel. Novalis er anset som den egentlige grundlægger.

Universalromantikerne frigjorde sig fra de dresserede ånder, og hos dem fik tanken lov med sin skaberkraft at lyse i mørket. Det var en tid med frihed, hvor kritikken blev sat på spidsen. Tilhængerne forkyndte religion på tidens tab af tro, og de blev mystikere, fordi de gik helt ud til bevidsthedens grænse. De opdagede sjælen, og da det sikre i den ydre virkelighed vaklede, søgte de sandheden ved kilden. Goethe var deres forbillede, skønt han ikke fulgte dem så langt som til den yderste grænse.

Novalis' fødenavn er Georg Friedrich Philip von Hardenberg. Hans korte liv fra 1772 til 1801 var hæmmet af alvorlig sygdom. Ikke desto mindre har han med en ren og følsom sjæl og helt uden hovmod udrettet, hvad mange i et langt liv ikke nåede.

Oberwiederstedt

2. maj kom han til verden på godset Oberwiederstedt ved foden af det østlige Harzen som nr. 2 af 11 børn. Hans far var friherre Erasmus von Hardenberg, og hans mor, Augusta Bernhardine Bölzig var friherrens anden hustru.

Hun er skildret som en from kvinde, der søgte at mildne sin mands strenge opdragelse af børneflokket. Friedrich var sent udviklet, og indtil 9-årsalderen stod han tilbage ikke kun for sin 1½ år ældre søster, Karoline, men også for sin 2 år yngre bror, Erasmus. Som 9-årig blev han heftig febersyg af dysenteri og var lænket til sengen i flere måneder, men da han blev rask var han et forandret menneske. Han var vågnet op og udviklede sig med stormskridt, han indsamlede kundskab, hans sjæleevner modnedes, og snart var han sprunget forbi ikke kun sin lillebror, men også sin storesøster. Da han var i 13-årsalderen, blev hans mor efter en barnefødsel syg i længere tid, og et ophold i den forbindelse hos onklen, landcomthur Friedrich Wilhelm von Hardenberg i Lucklum, gjorde ham yderligere opvakt. Han kastede sig over især sprog og historie. I år 1787, da Friedrich var 15 år gammel, blev hans far direktør for saltværkerne (salinerne) i Artern, Kösen og Dürrenfels, så familien flyttede til Weissenfels, hvor de havde et palæ med dertil hørende jorder smukt beliggende ved Elbens biflod Saale og omgivet af bjerge. Som 18-årig fik Friedrich studentereksamen i Eisleben, hvorefter han kom på universitetet i Jena for at studere retsvidenskab. Her mødte han flere af kulturens store personligheder. Hans interesse var fortsat historie og nu også filosofi. Han var stor beundrer af filosofiprofessoren Leonhard Reinhold, men også Fichte og Schiller gjorde stort indtryk på ham. Hans far lagde vægt på, at han ikke forsømte sit brødstudium, juraen og bad Schiller formane sønnen til flittig eksamenslæsning. Friedrich læste flittigt og dygtigt, han dyrkede med entusiasme rets-studiet, men viste tillige stor begavelse i matematik. På grund af faderens årvågne opdragelse af sine sønner, blev han flyttet flere gange, først til Leipzig og derefter til Wittenberg, hvor han i 1794 afsluttede sine akademiske læreår.

Skønt Friedrich ligesom de fleste unge dengang, hvis sind Den franske Revolution havde sat i bevægelse, gerne ville ombytte sit civile liv med det militære, bøjede han sig for sin fars ønske om at gå i praktisk uddannelse hos kredsformand Just i Tennstedt ved Langensalza, der var den øverste forvaltnings- og retsmyndighed i det saksiske Thüringen. På en tjenesterejse til et nærliggende gods, Grüningen, møder han 22 år gammel den kun næsten 13-årige Sophie von Kühn, og det var betagelse ved første blik. Kærligheden er

ikke 'homo cummunis', men en kærlighed af en helt særlig art.¹ Det er, som om hun stråler ham i møde med noget åndeligt-urbilledligt, og han tiltrækkes, man kan godt sige, på et højt plan uimodståeligt. Kort efter hendes 13-årsfødselsdag blev deres forlovelse offentliggjort. Imidlertid led Sophie af en leversygdom, der blussede dramatisk op, og hun døde to dage efter sin 15-årsfødselsdag. Goethe, der var nær ven af familien, besøgte hende ved sygesengen.

Friedrich var utrøstelig og ville opgive livet sammen med sin elskede. "Med hende er hele verden afgået ved døden", siger han. "Jeg hører ikke længere til her". Han længtes usigeligt efter hende, men det sker da, at hun et par måneder efter viser sig for ham i ånden. Han stod ved hendes grav, da der bag gravstenen dannede sig en bro, som førte ind i den åndelige verden. Han så i et overjordisk syn Sophie. Han beretter: "Over landskabet svævede min frigivne nyfødte ånd".²

Med denne oplevelse var grænserne mellem den sanselige og den oversanselige verden ophævet for Friedrich. Han oplevede død og tilblivelse, og det, han selv kalder 'den magiske idealisme', gik op for ham. Ved længslen og smerten gennemgik han en indvielse, og det stod ham klart, at gennem død og tilblivelse følger åndens opstandelse.

Efter sin indvielse skrev han Hymner til natten, for han vidste nu, at i den åndelige verden, som hans sjæl var steget ind i, findes en højere virkelighed. Natten var i denne betydning 'den sande spirituelle verden'. Han kaldte det en fordom, at mennesket ikke skulle have evnen til, på en måde værende bevidst, at kunne træde ind i den hinsides verden. "Mennesket formår i ethvert øjeblik at være et oversanseligt væsen". "Skulle der mon ikke hinsides gives en død, hvis resultat ville være jordisk fødsel". "Når en ånd dør, bliver den menneske. Når mennesket dør, bliver det ånd".³

Sophies død blev til en højere erkendelse. Efter nogen tid studerede han geologi, kemi, matematik og fysik på Bjergakademiet i Freiberg nær Dresden. Han blev åndeligt seende, og Rudolf Steiner fremhæver ham som et eksempel på, hvordan matematisk begavelse og fordybelse kan føre til sansefri tænkning. "For ham blev livet i matematikkens begreber til et stort digt, der fyldte ham med glæde... Matematikken blev for hans tankegang den varme vej til det åndelige liv, mens den for mange mennesker, der kun på udvendig måde beskæftiger sig med den, forbliver kold".⁴ Den bjergværksstuderende Friedrich von Hardenberg blev til digteren Novalis. Begavelsen i det naturvidenskabelige forhindrede ikke Novalis i, at han i *Lehrlinge zu Sais* betoner, hvordan digteren forstår naturen bedre end det videnskabelige hoved, digteren er den sande indviede, han er elsker, for hvem hans elskede, som er naturen, gerne vil afsløre sine hemmeligheder. I *Sais i Ægypten* var der i

oldtiden en mægtig billedstøtte dækket af et slør. Det var gudinden Isis, naturens urgrund, alt levendes moder. Det indlagte eventyr, Hyacint og Rosenblomst fortæller, hvordan hovedpersonen Hyacint drager ud på en lang rejse for at søge naturens hemmelighed, for at løfte sløret. Det har ingen før kunnet, men for Hyacint lykkes det. Han løftede sløret for Sais' gudinde, og hvad så han? Han så underets under! Sig selv! Hemmeligheden er hans eget væsen!

Eftertiden har set forskelligt på Novalis' 'Sophieoplevelse', for nogle blev den et bevis på, at han var en uforbederlig sværmer, en mystiker og drømmer, for andre var hans oplevelse uforståelig, og for andre igen skabte den fascination. I nyere forskning er man mere og mere klar over, at det har drejet sig om en ægte åndelig oplevelse, og at oplevelsen for Novalis blev kim til en helt særlig jeg-erfaring. Novalis' forhold til sit eget indre væsen kommer til udtryk mange steder i hans tekster, ligesom også hans erkendelse af, at vi som mennesker skal bemægtige os vort transcendent selv. "Vi er slet ikke jeg, men vi kan og skal blive det", siger han i et fragment. Menneskets hemmelighed er dets væsenskerne, dets jeg. I endnu et fragment hedder det: "Beslutningen om at filosofere er en opfordring til det virkelige jeg om at besinde sig, vågne op og blive ånd".

Marie Steiner, der var en gudsbenådet sprogbeğavelse og en dygtig sprogformer, oplevede ved at recitere Novalis, at han var forkynderen af den gennemkristnede 'jeghed' (Ichheit), og at han som ingen anden kunne vise os den ægte hengivne kærlighedskraft.⁵

Novalis er også kendt for sine *Åndelige Sange*. De er et samliv med den evigt levende Jesus-Kristus, og han skriver dem, da han har overvundet sin dødslængsel. Formen er jævn og ukunstlet, og dog er sangene så ejendommelige, at man

føler et personligt menneskeliv bag ordene. Første vers i passionssalmen Langfredag lyder: Om alle end dig svige, vil jeg forblive tro. Ved varmt dig tak at sige, får jeg i sjælen ro. For mig du bitrest smerte, du døden led for mig; Jeg derfor dette hjerte vil evigt ofre dig.

Ikke noget af det, som kom fra romantikerne, er så personligt oplevet, som de åndelige sange af Novalis. De er mere end bare kunst, de er personlig kristenhed. For Novalis stod et ægte ærligt menneskeliv over kunsten. Med hensyn til ham selv, må man sige, at i ham er både mennesket og digteren udfoldet. Han havde til fulde oplevet at være ensom, uden forståelse og någet af tvivl. Det er vel heller ikke forkert at sige, at digtet *Es gibt so bange Zeiten*, der er oversat af hans danske åndsfælle Carsten Hauch, kunne have aktualitet i dag:

1. Der er så bange tider,
der er en nat så sort,
hvor tavse genfærd glider
igennem mørkets port.

2. På himlens hvælving lyner
et glimt af dødens skær,
og rædslens blege syner,
de sniger sig så nær.

3. Da brister håbets anker,
du afgrundssvælget ser;
de vildt oprørte tanker
ej lyde viljen mer'.

4. Afsindighed dig truer,
dig lokker mørkets drøm;
da slukkes øjets luer,
Da standser pulsens strøm.

5. Sig, hvo har korset båret,
i trods mod verdens nød,
hvo blev til kampen kåret
imod den bitre død?

6. Betragt hans dybe vunder,
da får dit hjerte ro;
og knæl for tidernes under
og vær din længsel tro.

7. En engel skal dig føre
til frelsens fjerne strand.
Der skal du toner høre
fra det forjættede land.

Weissenfels

I det lille skrift *Die Christenheit – oder Europa* skriver Novalis: ”Det er umuligt, at verdenskræfter kan sætte sig selv i ligevægt, et tredje element, som på én gang er verdsligt og

overjordisk kan alene løse denne opgave... Krigen vil aldrig ophøre, hvis ikke man griber den palmegren, som kun en åndelig kraft har frembragt. Og denne gren er den spirituelt opfattede og virkende Kristuskraft”.

Om den tyske ånd, som han selv var runden af, siger han, at den opretholder midten blandt Vestens folk. Den tyske ånd er koncentreret i den europæiske kultur og stråler derfra ud til verden. Den er ”kosmopolitisk med et stærkt individualistisk træk”.

Det helt særlige i Novalis’ natur er hans alsidighed og dobbelthed, hans store begavelse i både det naturvidenskabelige og det spirituelt humanistiske. Han siger selv i forbindelse med sit kemistudium, at hans ’tilbøjelighed til det absolute’ har reddet ham fra erfaringsvidenskabens hvirvelvind, der kun lader sanseerfaring og forstandstænkning gælde, mens ånderkendelse og moralerkendelse er udelukket. For Rudolf Steiner var Novalis et levende eksempel på, hvordan en rendyrket spiritualitet, en hæven sig til den åndelige verden er forenelig med at stå fast på begge ben i den fysiske tilværelse. Novalis formåede i så henseende et dobbeltliv.⁶ Som overskrift over hans liv står forholdet til Kristus, der i den unikke nære tilknytning får en smuk og ægte Jesus-Kristus karakter, og som af den grund omfatter både den jordiske Jesus og den opstandne Kristus. Jesustilknytningen er det, som skaber julestemningen i hans livsværk, mens Kristuserkendelsen peger frem mod påskehøjtiden.

Rudolf Steiner siger, at Novalis skuede Kristus og det, der fra Hans væsen som en kraft gennemtrænger alle jordiske væsener. Kristuskraften levede så stærkt i Novalis’ sjæl, at han blev udvalgt til forud at skulle forkynde den spirituelt opfattede Kristusimpuls, og at dette var ensbetydende med den første forkyndelse af den vesterlandske teosofisk-antroposofiske verdensanskuelse.⁷ Derfor er det også, at Novalis ved oprettelsen af den antroposofiske bevægelse 1912/13 af Rudolf Steiner bliver tilsagt at være bevægelsens skytsånd.

Noter

1. Paul Arthur Loos: *Novalis – Heimweh des Geistes*, Hamburg 1948.
2. Paul Arthur Loos: *Novalis – Heimweh des Geistes og Margor Seidel-Winkler: Novalis – eine Biographie*, München 1988.
3. *Fra Novalis’ fragmenter*.
4. Foredrag af Rudolf Steiner 26.10.1908.
5. Marie Steiner: *Einleitende Worte zu von Rudolf Steiner: Das Weihnachtsmysterium – Novalis, der Seher und Christuskünder*, Dornach 1995.
6. Paul Arthur Loos: *Novalis – Heimweh des Geistes*, Hamburg 1948.
7. Foredrag af Rudolf Steiner: 22.12.1908, 26.12.1909 og 29.12.1912.

Benyttet litteratur af Novalis: *Novalis’ fragmenter, Hymner til Nat-ten, Lehrlinge zu Sais, Åndelige Sange*. Anden litteratur: *Novalis, et digterliv af Vilhelm Sommerfelt, Kristiania 1805, Novalis – Herr der Gegensätze af Herbert Pfeifer i Der Europæer nr. 2/3 år 2000/2001, Hovedsporet, Dansk litteraturs historie, Gyldendal 2005.*